

Богдан ЛУЦІВ

ПОСТКРИЗОВИЙ МОДЕРНІЗАЦІЙНИЙ ШЛЯХ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОМУ ВИМІРІ

Розглянуто модернізаційний шлях, який обирає Україна в посткризовий період свого розвитку. Досліджено можливий кумулятивний ефект від розпочатого реформування економіки України.

Постановка проблеми. Вхідження України в етап економічної стабілізації актуалізує проблему обґрунтування конструктивної моделі післякризового розвитку. Варто зазначити, що її розроблення вимагає врахування нової не лише економічної, а й політичної ситуації. На відміну від попереднього періоду, коли при формуванні стратегії економічного розвитку межа протистоянь проходила між ринковою і неринковою ідеологією, нині загострилися напрямки прийняття рішень у межах ринкової парадигми.

Вибір України неоліберальної моделі розвитку не був випадковим. Адже не маючи на старті реформ, країна змушена була вдатися до запозичення зарубіжного досвіду. Модель ліберальної економіки з кінця 1970-х – початку 1980-х рр. повсюдно закріпилася в розвинутих країнах Заходу. На початку 1990-х рр. країни Східної Європи вже нагромадили позитивний досвід ринкових перетворень на основі принципів неолібералізму. Треба враховувати і те, що Захід готовий надавати фінансову допомогу за умови відповідних перетворень, за умови виконання рекомендацій Міжнародного валютного фонду. Ці рекомендації базувалися винятково на принципах так званого Вашингтонського консенсусу, і мали спершу чітко виражену латиноамериканську спрямованість, а в подальшому були екстрапольовані на країни з перехідною економікою.

Епоха післякризового розвитку економіки України має базуватися на поглибленні ринкової трансформації її сегментів. Визначальними чинниками цього процесу є інституційне забезпечення політики реформ, завершення процесу формування ринкової інфраструктури, встановлення ефективного законодавчого поля та стабільних правил економічної діяльності.

Наближення економіки України до світових і європейських господарських процесів детермінує необхідність подальшого поглиблення ринкових реформ, здійснення широкомасштабних структурних перетворень, прискорення інституційних змін. Тому трансформаційні процеси в економіці загалом є особливістю функціонування України як незалежної держави. У цьому контексті важливо пам'ятати про специфічний феномен української державності у вигляді різновекторності механізму кооперації із зовнішнім світом. Головним змістом цього механізму виступає багатоканальна взаємодія із Заходом в політичній, економічній і військових сферах. Необхідно дотримуватися багатовекторності співробітництва у напрямку посилення геополітичної диверсифікації. Обґрунтуванням багатовекторності державної

орієнтації України слугує завершення епохи біполярного протистояння та початок формування багатополюсного світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні теоретичні й методологічні положення глобальних світоцивілізаційних процесів та економічної політики європейських країн, що розвиваються, викладені в працях зарубіжних та вітчизняних економістів, таких як А. Бард, Р. Зеллік, Я. Задерквіст, Р. Йенсен, В. Карасьов, А. Коломієць, К. Корсак, А. Мельник, О. Пасхавер, В. Пинзеник, Є. Савельєв, В. Совчук, А. Філіпенко, В. Черевань, С. Юрій.

Нові дисбаланси світової економіки. Остання фінансова криза внесла серйозні корективи в розстановку сил у глобальній економіці. Найвідчутніше проявилися два вектори: ослаблення західного світу та зростання економік, що розвиваються. Однак світ не став багатополлярним, а зростаюча нестабільність (економічна й політична) робить його, швидше, безполлярним.

Склалася ситуація, коли Захід (США, Європа та Японія), загрузли у затяжному подоланні кризи та її наслідків, уже не в змозі ні задавати тон, ні повчати, ні контролювати світовий економічний порядок. Обмежують перспективу зростання світової економіки великі державні борги, завищені соціальні очікування і суспільства, що старішають.

Водночас країни, що розвиваються, навіть їхній авангардний конгломерат, поки що не спроможні виконувати роль міжнародного стабілізатора. Вони не мають можливостей, бажання, а також стратегічного бачення, а відтак, просто обмаль досвіду. Нарощувати економічні м'язи – зовсім не те саме, що мати глобальне мислення.

У цьому калейдоскопі подій спостерігається жорстке змагання економічних систем та істотні зміни в картині світу. Стає неясним результат цього змагання, оскільки однаково відчутно оголюються структурні слабкості як ринкової економіки, так і державного капіталізму. Іншими словами, потужні “мастодонти” поступаються позиціями, а молоді “тигри” і “дракони” поки що не можуть їх освоїти.

Три роки тому країнам, що розвиваються, давали титул локомотива зростання світової економіки, яка важко переживала фінансову кризу. А вже придуманий у 2001 р. аналітиком інвестиційної компанії Goldman Sachs англійцем Джимом О'Нілом термін BRIC для позначення Бразилії, Росії, Індії, Китаю мав засвідчити більшу глобальну вагу цієї динамічної четвірки, ніж клуб країн із розвинутою економікою, відомий як Велика сімка. Вже тепер на країни БРІК припадає 27,8% світового ВВП. Експерти Goldman Sachs припускають, що до 2032 р. вплив четвірки на світову економіку зрівняється із впливом розвинених держав, оскільки саме країни цієї групи мають:

- необхідні людські ресурси (до 40% населення планети);
- 25% площі земної суші;
- великі запаси природних ресурсів та вдосталь фінансових коштів.

До десятиріччя виникнення БРІК були оприлюднені прогнози, що четвірка сукупно вже 2018 р. випередить економіку США за обсягами, а за даними Академії суспільних наук Китаю – до 2015 р. До 2020 р. близько половини світового ВВП може припадати на країни БРІК.

Більш того, в економічній гонитві з'явилися нові учасники, які стали наздоганяти країни БРІК. Так, Джим О'Ніл у щорічному звіті інвестиційної компанії за 2005 р. використовує термін “Nextt 11”, дослівно – “наступних одинадцять”. Термін “N-11” стосувався 11 найбільших за населенням країн і мав підкреслити їхній економічний потенціал, слідом за країнами БРІК. До “групи одинадцяти” були включені одинадцять країн не за алфавітом, а зліва направо за розгорнутою картою світу: Мексика,

Нігерія, Єгипет, Туреччина, Іран, Пакистан, Бангладеш, Індонезія, В'єтнам, Південна Корея, Філіппіни. А вже у 2010 р. аналітики з Goldman Sachs вважали за потрібне ввести в обіг новий термін – “економіки зростання”, щоб позначити найдинамічніші з ринків, що розвиваються. Вони ж запропонували формулу: будь-яка економіка за межами “розвиненого світу”, що дає як мінімум 1% глобального ВВП, підпадає під визначення “економіки зростання”.

Важливою подією у зміцненні позицій БРІК було проведення саміту в м. Санья (Китай), на якому до лав об'єднання прийняли п'ятого учасника – ПАР, яка також доповнила первинну назву BRIC новою літерою – S (від South Africa). Ввівши до свого складу ПАР, БРІК отримує ще одну глобальну опору в Африці й водночас – доступ до багатих природних ресурсів Африканського континенту. Країни РІКС починають усвідомлювати себе спільнотою і шукати чинники, які б цементували її зсередини. І тільки за їхньої наявності зростаюча вага економік “п'ятірки” стане в нинішньому столітті чинником глобального розвитку.

За сьогоднішніх посткризових умов великі економіки, що розвиваються, перетворюються на серйозну загрозу для відновлення світової економіки. Їхній перегрів може згубно позначитися на глобальній економіці, тому такий сценарій імовірніший за нову хвилю кризи, що була спровокована ескалацією конфліктів на Близькому Сході або борговими проблемами Європи. На думку експертів аналітичної групи Oxford Economics, існують чотири шляхи розвитку світової економіки (рис. 1).

Рис. 1. Альтернативні сценарії розвитку світової економіки за версією Oxford Economics¹

За такого розвитку подій світовий ВВП у 2012 р. збільшиться лише на 3,4% порівняно зі зростанням у 4,7% за реалізації базового сценарію, що передбачає поступове відновлення світу після кризи без будь-яких серйозних шоків. Сьогодні інфляція у країнах БРІК призведе до посилення монетарної політики, зменшення інвестицій і до сповільнення зростання економік. Аналітики оцінили ймовірність перегріву економік, що розвиваються, у 20%. Окрім цього, у світовій економіці з'явилися чинники, що вказують на нові дисбаланси – бульбашки на ресурсних, товарних ринках і ринку золота. Небезпечним сигналом є зростання цін на товарних ринках. Ціни на нафту через конфлікти на Близькому Сході підвищилися з 94

¹ Струк О. Перший на виліт / О. Струк // Контракти. – 2011. – № 20–21. – С. 8–9.

дол. США за барель у грудні 2010 р. до 116 дол. у квітні 2011 р. Світові ціни на продовольство (особливо на кукурудзу, пшеницю та сою) теж встановили черговий рекорд – за рік вони подорожчали на 36%. Свій внесок у зростання цін зробило й швидке відновлення ринків, що розвиваються. За оцінкою Oxford Economics, саме вони формують нині попит на мідь, золото й нафту. Так, рівень споживчої інфляції у сімнадцяти зростаючих економіках збільшився з 5,5% наприкінці 2009 р. до 8,8% у лютому 2011 р.. У Бразилії інфляція в березні сягнула 6,3%, в Індії – майже 9%. У Китаї індекс споживчих цін у березні перевершив трирічний рекорд – 5,4%.

І все ж таки основні ризики для глобальної економіки – в розвинених країнах. У Японії держборг перевищує 200%, ВВП, у європейських країнах коливається на рівні 80–100%, у США – 100%. Ринки оцінюють ситуацію як критичнішу саме у розвинених країнах. Кредитно-дефолтні свопи (показують ймовірність дефолту за зовнішніми зобов'язаннями) Греції удвічі вищі, ніж України, і в кілька разів вищі, ніж Китаю.

Однак за цими прогнозами ймовірність нарощування фінансової кризи в Європі загалом невелика і становить лише 5%. Проте з огляду на можливі наслідки цей сценарій може виявитися найбільш згубним для світової економіки, зростання якої в разі його реалізації сповільниться у 2012 р. до 1,8%.

Важливо зауважити, що країни, які вважають, що відповідають економічним і політичним критеріям, бажають бути включеними до нових, нехай навіть умовних, об'єднань. Відтак Україна в авангарді економік, що розвиваються, не значиться.

Кумулятивний ефект системного реформування економіки України. Достатню кількість років Україна реалізує у своїй економічній політиці так звану ринкову концепцію. На шляху її реалізації країна намагається погодити ключову концепцію з так званим європейським напрямом розвитку. Протягом цього періоду Україна також намагалась вирватися з тенет постсоціалістичної та пострадянської економічних систем. На думку В. Карасьова, досвід інших країн щодо виходу з цих систем свідчить, що такий вихід здійснювався трьома магістральними шляхами: східно-азійським (“капіталізм знизу”) центральноевропейським (“капіталізм ззовні”) пострадянським (“капіталізм згори”). Китай став прикладом “капіталізм знизу”, де ворітьми в постсоціалізм стало мале приватне підприємництво у сфері сільського господарства при збереженні держсектору з відкритим доступом приватних інвестицій. “Капіталізм ззовні” був характерний для центральноевропейських країн (Угорщина, Чехія, країни Балтії), які мали досвід приватної ініціативи та підприємництва тому без особливих проблем перейшли до капіталізму.

Україна й інші пострадянські країни обрали шлях “капіталізм згори”. Це був швидкий перехід від командно-адміністративної до ринкової економіки, в основі якого лежав перерозподіл державних активів шляхом їхньої швидкої приватизації. І основним наслідком такого переходу в Україні став шлях не від плану до ринку, а від плану до клану. Сформувався політичний капіталізм правлячої верхівки де економіка стала функціональним додатком політики (В. Карасьов).

У результаті такого політичного нашарування вдалося повернути керованість економіки, яка вилілась у встановлення адміністративного контролю над економікою та економічними гравцями. Однак уряд через внесені зміни до Конституції України позбавлений основних функцій провайдера реформ. Він так чи інакше не розпочав структурних перетворень. Уряд, по суті, працює у вузькій ніші реагування на надзвичайній ситуації на секторальних та локальних ринках, займається здебільшого перерозподілом фінансових потоків та бюджетних доходів.

Метою реформ в Україні має стати перемодельовання економіки й політики, створення правової бази для вільного і конкурентного ринку. Сьогодні урядові ініціативи спрямовуються лише на обмеження ринків збуту (запровадження квот на

ринку зерна), вибірковий підхід до інвестування галузей, посилення адміністративного контролю над цінами. Така урядова активність означає посилення адміністративної ролі держави в економіці за рахунок зниження ринкової конкуренції. Звідси, збереження адміністративних і бюрократичних важелів управління економікою не дає змоги провести справжні реформи, сформувати базу для запуску механізму вільної ринкової конкуренції, інакше кажучи – капіталізувати економіку.

Ще в лютому 2011 р. на засіданні Кабінету міністрів було представлено проект Програми інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні. Вперше за роки незалежності уряд підійшов до вирішення питань модернізації промисловості доволі серйозно, ґрунтовно і з небаченою масштабністю. Програма чітко й однозначно спрямовує економіку України на єдино можливий в умовах, що склалися, шлях – шлях інноваційного розвитку. Декларація про переведення української економіки на інноваційний шлях розвитку протягом останнього десятиліття містилася в програмах практично всіх урядів. Доки наша влада вправлялася в гаслах, більшість країн світу, як високорозвинених, так і тих, що розвиваються, але не хочуть миритися з роллю сировинних додатків світової економіки, вибрали модель інвестиційно-інноваційної економіки, і деякі з них уже встигли досягти вражаючих результатів.

Сучасна світова економіка характеризується провідним значенням науково-технічного прогресу і дедалі вищою інтелектуалізацією виробництва, які й визначають конкурентоспроможність національних економік. У розвинених країнах на частку нових знань, що втілюються в передових технологіях, припадає від 70 до 85% приросту ВВП. Прискорено зростає внесок у приріст ВВП розвинених країн й інноваційної складової. Вони концентрують понад 90% світового наукового потенціалу і контролюють 80% глобального ринку високих технологій.

Україна в цьому контексті має подолати технологічне відставання і розрив у рівні розвитку з іншими країнами, а також створювати передумови для наближення пріоритетних галузей до “економіки знань”. Ця програма буде реалізовуватись у два етапи:

- до 2012 р. – створення інституційних та економічних засад для активізації в майбутньому інноваційної діяльності;
- до 2015 р. – використання створених механізмів для впровадження вітчизняних розробок, збільшивши частку промислових підприємств із інноваційною складовою на 12–15% від загальної кількості.

Загалом з’являється шанс, що економіка України перестане сповзати в прірву й почне рухатися по висхідній траєкторії. Реалізація програми, на нашу думку, буде тестом для влади на серйозність намірів рухатися шляхом реформ стане програма жертвою гасел – чи серйозним інструментом модернізації економіки країни і виходу на новий рівень розвитку.

Висновки. Серед загальних трансформаційних процесів, що впливають на хід перетворень в економіці України, можна назвати такі: поширення ринкової моделі економіки на всі регіони світу; глобалізація і посилення взаємозалежності у світі, поглиблення інтеграційних процесів. З огляду на це під час реалізації пріоритетів структурної переорієнтації в економіці України необхідно:

1. Досягти фінансової макростабілізації.

2. Активізувати економічний розвиток, який би був орієнтований на формування кількісних і якісних позитивних тенденцій за рахунок науково-технічної та інвестиційної діяльності.

Підготовка стабільних умов для становлення і саморозвитку ефективної національної економіки, внутрішньо збалансованої та глибоко інтегрованої в структуру світового господарства.

Література

1. Бард А. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма / А. Бард, Я. Задерквист. – СПб. : Стокгольм. школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. – 256 с.
2. Зеллик Р. После кризиса: роль группы организаций Всемирного банка [Електронний ресурс].
3. Йенсен Р. Общество мечты. Как грядущий сдвиг от информации к воображению преобразит бизнес / Р. Йенсен. – СПб. : Стокгольм. школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. – 267 с.
4. Карасьов В. Реформи Януковича: який капіталізм будемо? / В. Карасьов // Дзеркало тижня. – 2011. – № 16. – 29 квіт.
5. Корсак К. Технології майбутнього або Четверта хвиля / К. Корсак // Новий світ. – 2010. – № 10. – С. 8–10.
6. Пасхавер О. Я співчуваю цій владі / О. Пасхавер // Дзеркало тижня. – 2010. – № 46. – 11 груд.
7. Струк О. Перший на виліт / О. Струк // Контракти. – 2011. – № 20–21. – С. 8–9.
8. Филиппенко А. Экономическая глобализация: истоки и результаты / А. Филиппенко. – М. : Экономика, 2010. – 511 с.
9. Юрій С. Глобальні світоцивілізаційні процеси та економічна політика європейських країн, що розвиваються / С. Юрій, Є. Савельєв // Вісник ТНЕУ. – 2010. – № 5–1. – С. 13–21.